

Úvod do latinské jmenné flexe

1. deklinace

Úvodní lekce II, lekce 1

Latinské názvosloví gramatických kategorií

Slovní druhy	<i>substantiva</i>	podstatná jména
	<i>adjektiva</i>	přídavná jména
	<i>numeralia</i>	číslovky
	<i>verba</i>	slovesa
	<i>prepozice</i>	předložky
	<i>adverbia</i>	příslovce
Gramatický rod (<i>genus</i>)	<i>maskulinum (m.)</i>	mužský
	<i>femininum (f.)</i>	ženský
	<i>neutrum (n.)</i>	střední
Gramatické číslo	<i>singulár</i>	jednotné
	<i>plurál</i>	množné

Latinské názvosloví gramatických kategorií

Pády	<i>nominativ</i>	1. pád
	<i>genitiv</i>	2. pád
	<i>akuzativ</i>	4. pád
	<i>ablativ</i>	6. pád

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

▶ anatomické termíny

- ▶ skloňování substantiv a adjektiv
- ▶ převaha nominativu a genitivu (shodný, neshodný přívlastek)
 - ▶ *Musculus biceps brachii* (dvojhlavý sval paže)
 - ▶ *Vena cordis magna* (velká žíla srdce)
- ▶ předložkové vazby s akuzativem a ablativem jsou ojedinělé
 - ▶ *Ramus anastomoticus cum arteria meningea media*
 - (tepenná) větev, která je spojkou se střední plenovou tepnou

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

▶ klinické a patologické termíny

▶ skloňování substantiv a adjektiv

▶ základem nominativ, genitiv

□ *Obesitas permagna*

□ *Ulcus cruris*

▶ uplatňování předložkových vazeb, zejména pro vyjádření:

□ a) časové návaznosti/souvislosti

□ *Status post sectionem caesaream ante annos XI factam*

□ b) umístění, směru

□ *Metastases ad pulmones*

□ c) způsobu (charakteru, míry, účinku)

□ *Fractura claviculae lateris dextri cum dislocatione ad latus*

□ d) důvodu

□ *Chemotherapia propter carcinoma*

□ e) příčiny

□ *Mors subita e perforatione aortae*

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

▶ klinické a patologické termíny

▶ číslovky – základní a řadové

□ *Fractura unius phalangis digiti tertii manus lateris dextri*

▶ příslovce

□ *Commotio cerebri, verisimiliter*

▶ termíny z oblasti farmakologie, receptury

▶ gramatický rozsah obdobný jako v případě klinické terminologie

▶ navíc - slovesa (slovesné způsoby pro vyjádření výzvy)

▶ v receptech (slouží ke komunikaci lékaře s lékárníkem)

▶ uplatňují se v ustálených frázích, které se často vypisují ve formě zkratk:

□ *M. f. ung. = Misce fiat unguentum.*

Úvod do latinského deklinačního systému

▶ skloňování substantiv

- ▶ v latině existuje celkem 5 způsobů skloňování (5 deklinací)
- ▶ pro správné přiřazení substantiva do jedné z těchto pěti deklinací je třeba znát slovníkový tvar a význam i funkci jednotlivých údajů, např.

artēria, ae, f.

artēria	ae	f.
základní tvar nom. sg.	koncovka gen.sg.	gramatický rod

Úvod do latinského deklinačního systému

► koncovka genitivu singuláru

- podle ní se pozná, do které z pěti deklinací dané substantivum patří

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
Koncovka gen. sg.	-ae	-ī	-is	-ūs	-ēī/-eī

► cvičení: určete deklinaci u následujících substantiv

- ductus, ūs, m.*
- nervus, ī, m.*
- faciēs, ēī, f.*
- melanōma, tis, n.*
- mamma, ae, f.*

Úvod do latinského deklinačního systému

▶ rod substantiva

- ▶ ovlivňuje tvar a způsob skloňování adjektiva, se kterým dané substantivum vytváří spojení (shodný přívlastek), např.

- *dexter, dextra, dextrum* (pravý, pravá, pravé = ležící na pravé straně)

Ductus (m.) lymphaticus dexter (pravý mízovod)

Arteria (f.) coronaria dextra (pravá věnčitá tepna)

Genu (n.) dextrum (pravé koleno)

- ▶ rod latinského substantiva nemusí odpovídat rodu jeho českého ekvivalentu, např.

- *os* (n.) = kost (f.)

- *cerebrum* (n.) = mozek (m.)

1. deklinace – anatomické termíny

▶ skloňování adjektiv

▶ adjektiva 1. a 2. deklinace

- ▶ trojvýchodná s typickým zakončením nominativu na

-us/er, -a, -um

- *medius, media, medium*
- *dexter, dextra, dextrum*

▶ adjektiva 3. deklinace

- ▶ nejčastěji dvojvýchodná s typickým zakončením nominativu *-is, -e*

- *lumbalis, lumbale*
- *superior, superius*

- ▶ jednovýchodná

- *biceps*
 - *abducens*
-

1. deklinace – anatomické termíny

▶ charakteristické rysy 1. deklinace:

- ▶ koncovka **-ae** v genitivu singuláru
- ▶ substantiva převážně ženského rodu
 - *aorta, ae, f.* srdečnice
 - *āreola, ae, f.* dvorec
 - *bursa, ae, f.* váček
 - *clāvicula, ae, f.* klíční kost
- ▶ maskulina výjimečně (*antagonista, ae, m.*), neutrum žádné
- ▶ do 1. deklinace patří i adjektiva, a to tvar adjektiv 1. a 2. deklinace určený pro feminina
 - *palatinus, palatina, palatinum*
 - *dexter, dextra, dextrum*

1. deklinace – anatomické termíny

► skloňování vzoru **vēna, ae, f.**

	sg.	pl.
nom.	vēn- a	vēn- ae
gen.	vēn- ae	vēn- ārum
akuz.	vēn- am	vēn- ās
abl.	vēn- ā	vēn- īs

1. deklinace – anatomické termíny

- ▶ **nominativ a genitiv singuláru 1. deklinace**
 - ▶ genitivem se v anatomických termínech nejčastěji vyjadřuje příslušnost, vztah, resp. lokalizace, např.
 - ▶ *Spina scapulae* = trn lopatky
- ▶ **koncovky nominativu a genitivu substantiv a adjektiv 1. deklinace**

	sg.	pl.
nom.	-a	-ae
gen.	-ae	-ārum

! Koncovka gen.sg. = koncovce nom.pl. !

1. deklinace – anatomické termíny

- ▶ příklad skloňování substantiva 1. deklinace

	sg.	pl.
nom.	tōnsilla	tōnsillae
gen.	tōnsillae	tōnsillārum

- ▶ příklad skloňování spojení substantiva 1. deklinace (f.) + tvar adjektiva 1. a 2. deklinace pro feminina

	sg.	pl.
nom.	tōnsilla palātīna	tōnsillae palātīnae
gen.	tōnsillae palātīnae	tōnsillārum palātīnārum

1. deklinace – anatomické termíny

- ▶ substantiva 1. deklinace řeckého původu:
 - ▶ nom. sg. zakončený na **-a**, gen. sg. **-ae**, např. *artēria, ae, f.*; skloňují se podle vzoru *vēna*
 - ▶ nom. sg. zakončený na **-ē**, gen. sg. **-ēs**, např. *systolē, ēs, f.*; v singuláru si uchovávají původní řecké koncovky, v plurálu se skloňují podle vzoru *vēna*
 - ▶ nom. sg. zakončený na **-ēs**, gen. sg. na **-ae**, např. *diabētēs, ae, m.*; skloňují se podle vzoru *vēna*, v některých pádech v singuláru mohou mít i původní řecké koncovky

Skloňování řeckých substantiv 1. deklinace

	artēria, ae, f.	systolē, ēs, f	diabētēs, ae, m.
nom. sg.	artēri- a	systol- ē	diabēt- ēs
gen. sg.	artēri- ae	systol- ēs	diabēt- ae
akuz. sg.	artēri- am	systol- ēn	diabēt- ēn/-am
abl. sg.	artēri- ā	systol- ē	diabēt- ē/-ā

Quaestiones

- ▶ **Q1:** Jak poznám, do které deklinace patří latinské substantivum?
- ▶ **Q2:** Ke které deklinaci byste přiřadili substantiva *oculus, ī, m., costa, ae, f.* a *manus, ūs, f.*?
- ▶ **Q3:** Proč je důležité znát gramatický rod latinského substantiva?
- ▶ **Q4:** Jak bude vypadat plurál spojení *vertebra thoracica*?
- ▶ **Q5:** Jak bude vypadat genitiv singuláru od stejného spojení?

